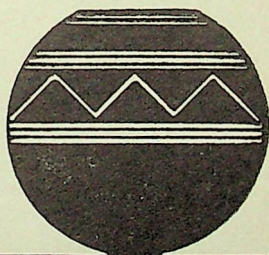

A. Claes

Laxandria

PERIODIEKE UITGAVE

Nieuwe reeks, XIV, II, 1948.

koninklijke
geschied-en-oudheid-
kundige kring van de
antwerpsche kempen

DE VOLKSOPSTAND VAN HET JAAR VII (1798)
of
DE BOERENKRIJG IN DE ANTWERPSE KEMPEN

DE VOLKSOPSTAND VAN HET JAAR VII (1798)

OF

DE BOERENKRIJG IN DE ANTWERPSE KEMPEN

door

Kanunnik J. E. JANSEN O. Prem.

Archivaris der Stad Turnhout

Turnhout, G. CROLS-VERWILT, 1948.

•

VOORWOORD.

De roemrijke Belgische opstand van het jaar VII (1798), in de volksmond «Boereerkrijg» genaamd, viert zijn 150ste verjaring. Kunnen wij, afstammelingen van die dappere Jongens, ten achter blijven bij het jubelen om hen die hun leven opofferden voor de edele zaak : de vrijheid, het altaar en de haard ?

Hun pogen werd niet beïnvloed door politieke of egoïstische doeleinden. Hun streven was zuiver en onbaatzuchtig. Het welzijn van de gemeenschap en van al wat het dierbaarst luidt voor een recht gezind geweten, werkte in op de opstand tegen de ongewettigde dwingelandij.

Onze Jongens grepen naar zeisen, picken en knuppels; bliezen de koeltoren en stierven, onder de witte vlag met rood kruis, als martelaren op het veld van eer. Vlaanderen's, Brabant's, Limburg's, Luxemburg's bodems doordrenkten zij met hun kostbaar bloed.

Te midden die Belgische gouwen, bekleedt de Antwerpse Kempen, hetzelfde doel nastrevend, een voorname plaats. Zonder de in aanmerking komende andere gewesten over het hoofd te zien, willen wij in deze verhandeling, alle vooringenomenheid daargelaten, enige beknopte navorsingen aan deze streek wijden.

Dit epos uit onze Kempische geschiedenis, op eigen grond ontrold, dient ernstig ingestudeerd te worden, meer ruchtbaarheid te krijgen en bij het jongere volk een dieper belangstelling op te wekken.

Vooraf zij gezegd dat wij meer belang hechten aan de ondergrond en de morele strekkingen, de betekenis van de gebeurtenissen, dan aan de bloedige wapenfeiten, zonder deze te minimaliseren. Het doeleinde van de strijd moet vooral uitblinken en schitteren. Wij denken wel enigszins aan de filosofie van de feiten.

Dat de vrijheidsgezindheid en de zielegrootheid van de Kempenaren luisterrijk in het licht van de geschiedenis glanzen! Maar geschiedenis is waarheid. Daarom hebben wij geen moeite gespaard om de eerste en nauwkeurigste bronnen en werken te raadplegen.

LITERATUUR

In het opsporen van de gegevens speelt de heuristiek, hier meer dan elders, een grote rol. Methodisch moet er te werk gegaan en het juiste van het onjuiste geschild worden. De meeste bronnen komen van Franse kant, dus van de vijand. Het is licht te begrijpen dat, gelijk het in de Duitse wereldoorlog gebeurde, de Fransen hun verslagen in het schoonste daglicht stelden.

Langs de kant van de Boeren komen de meeste inlichtingen uit verhalen door ooggetuigen opgesteld, of door nakomelingen volgens ooggetuigen gedagboek. Hier valt ook op te passen en niet alles voor klinkende munt aan te nemen. De data lijken hier dikwijls nogal gebrekkelijk.

Wat de gedrukte werken aangaat, dient men een onderscheid te maken tussen de zuivere geschiedenis, zoals bij Orts, Thijs, Lanzac, Verhaeghen en Gebruers; en de gromanceerde verhalen b.v. van Conscience en Snieders. Het is ons opgevallen hoe de vrijzinnige schrijvers zoals o.m. Orts en Eeckhout doorgaans objectief de feiten aanhaalden en de romanschrijvers de geschiedenis dicht benaderden. H. Pirenne, de schrijver van de nationale geschiedenis, stelt de gebeurtenissen van de Boerenkrijg in een verkeerd daglicht. De dépôts van Parijs, Arsenal en oorlogsarchief, de staats- en provinciearchieven te Antwerpen, de lokale archieven van de betrokken gemeenten, vormen de eerste bronnen.

Veel werd alreeds gebezigd in de werken die wij hierna laten volgen. Voor wat het Antwerps Staatsarchief aangaat, brengen wij hulde aan onze Collega, de geleerde Conservator E. Sabbe, en voor het Provinciaal archief aan onze betreunde vriend, H. Jacobs, bureauverste en archivaris, die een gewetensvol opgesteld inventaris van het Frans tijdvak uitgaf (1895-1906) en ons, vóór 50 jaar, in het onderzoek en het afschrijven der documenten ijverig ten dienste stond. Aan al de anderen die ons inlichtingen bezorgden, en niet het minst aan de heer Van Roey van het Stadsarchief van Antwerpen, betuigen wij onze hartelijke dank.

Als vaderlandse geschiedenis raadpleegden wij: Cours d'histoire nationale van Mgr. Namèche, d. XXVIII (1891) en Histoire de Belgique van H. Pirenne, d. VI (1926).

Het beste documentatiewerk blijft voorzeker het standaardwerk van de Z. E. H. Gebruers, pastoor van het Gasthuis te Turnhout: Eenige aantekeningen over den Besloten Tijd en den Boerenkrijg in de Kempen (Gheel, 1899-1900), 2 d. - Spijtig dat het niet methodischer werd opgesteld.

Daarna komen: Paul Verhaeghen. La Belgique sous la do-

mination française, 1792-1814. T. III. La Guerre des Paysans, 1798-1799. Bruxelles, 1926. - Standaardwerk. — A. Orts. La guerre des Paysans. Bruxelles, 1863. — L. de Lan-
zac de Laborie. La domination française en Belgique. Direc-
toire — Consulat — Empire, 1795-1814. Paris, 1895. — A.
Thijs. De Belgische conscripts in 1795 en 1799. Leuven, 1898.
— F. Di Martinelli. 800 namen uit den Boerenkrijg. Gent,
1898. — Idem. Diest in den Sansculottentijd. Gent, 1906. —

Verschillende andere werken. Zie Bibliographie in : Ar-
chives belges 1898 en K. Van Caeneghem. Onze Boeren ver-
heerlijkt. Ieperen, 1904.

Tussen de **verscheiden lokale geschiedenissen** cfr. Mer-
tens en Torfs. Geschiedenis van Antwerpen, d. VI. Antwer-
pen, 1851. — E. Poffé. Antwerpen in de XVIIIe eeuw. Ant-
werpen, 1897. — J. F. en J. B. Van der Straelen. De Kro-
nijk van Antwerpen 1770-1819. Antwerpen, 1929-1935 ; d.
VI. — F. Prims. Prêtres insoumis. De kerk van Ant-
werpen onder het Directoire. Antwerpen, 1935 — J. E.
Jansen. Turnhout en de Kempen. Turnhout, 1946. — A.
Bergman. Geschiedenis van de stad Lier. Lier, 1873 —
Pater Eugene. Bornhem in den Beloken Tijd. Aalst,
1899. — J. Fr. Pallemacrts. Boom tijdens de Fran-
sche Omwenteling. Mechelen 1898. — A. De Rees. De
Boerenkrijg te Mechelen in 1798. Mechelen, 1898. — E.
Steenackers. Boom in het verleden. Lier, 1907. — W. Van
Spilbeeck. De abdij van Tongerlo. Lier, 1888.

Tussen de **romans** tellen wij : H. Conscience. De Boeren-
krijg. Antwerpen, 1853. — A. Snieders. Onze Boeren. Ant-
werpen, 1889. — L. van Laeken. De Sansculotten in Vlaan-
deren of heldenstrijd der Boeren in 1798. Brussel, 1896. —
Fr. Verachtert. Brigands in 't geweer. Davidsfonds, 1939. —
E. Van Hemeldonck. De harde weg. Davidsfonds, nr 328,
1945. — T. Lindekruis. Voor outer en heerd. Antwerpen,
1945. — Albe. In de Kempen trompt de hoorn. Tongerlo,
1948. — G. Eeckhoud. Les Fusillés de Malines. Bruxelles,
1891. — V. Clep. La Vendée Belge. Bruxelles, 1889. — A.
Boni. Ridder Charette. De Vendée oorlog. Antwerpen 1947.

Tijdschriften : De Boerenkrijg. 1897-1898. Sint Niklaas.
— De Nethégalin, Westerloo, 1898. — Taxandria 1907
(Corbeels). — Le Rapporteur, t. III. Bruxelles, 1798; —
Annuaire ecclésiastique de l'Archevêché de Malines 1860-
1865. — Archives belges 1898 (Bibliographie). — De Week
voor de Noorderkempen. Turnhout, 1938 en 1939. — De
Zuiderkempen, 1937, 1938. — Gazet van Antwerpen, 1898.
— Brabantia Nostra, 1938-1939.

INLEIDING

Tijdgeest. Nationale gebeurtenissen van 1789 tot 1799.

Wil men een gebeurtenis in haar waar licht stellen, dan is het nodig de geest en de omstandigheden van de tijd te kennen waarin het geschiedkundig feit zich ontrolt.

Dit beginsel leidt ons tot het geven van een beknopt overzicht van de bewegingen die de Boerenkrijg onmiddellijk voorafgingen. Zij zullen de nationale opstand beïnvloeden.

Twee landen, Oostenrijk en Frankrijk, bemoeiden zich met het veranderen van regering en volksgebruiken op burgerlijk en godsdienstig gebied: twee factoren waaraan de Belgen zeer gevoelig waren. Wij staan aan een keerpunt in de geschiedenis. De feodaliteit heeft uitgeleefd en strookt niet meer met de geest van de tijd. Veranderingen waren nodig. Hadden de overheersende landen de kwestie opgelost in overeenstemming met de aard en de gebruiken van de overwonnenen, in plaats van hun eigen geest op te dringen, veel goeds ware er uit voortgekomen. Geen botsing of wrijving zoude ontstaan zijn.

Helaas ! keizer Jozef II begon met zijn absolutistisch regime op te dringen, vernietigde de aloude vrijheden, onderwierp de Kerk aan de Staat, werd ontrouw aan de Blijde Inkomst die hij gezworen had te handhaven, en in 't particulier, schafte de contemplatieve orden en de oude Universiteit van Leuven af, bracht al de kermissen op één en dezelfde dag, bepaalde het getal kaarsen in de kerk en meer andere kleinigheden. De kanunniken van Korsendonk werden uit hun eeuwenoude priorij verdreven. Zijn onrechtvaardige besluiten ontketenden de Brabantse Omwenteling. De Patriotten trokken ten strijde «pro aris et focis», voor ouder en heerd. De beweging groeide snel, vooral op het platteland in de Kempen.

De 24ste October 1789 komt Generaal Van der Meersch, de aanvoerder van het Patriottenleger, uit Breda te Hoogstraten aan. Het Manifest van het Brabants volk wordt er afgelezen en de Keizer vervallen verklaard. Drie dagen nadien, de 27ste October, behaalden de Patriotten een schitterende zegepraal op het Oostenrijks leger, in de straten van Turnhout. De oorlog breidt zich over het gehele land uit. De Patriotten winnen, regeren het land en herstellen de oude gebruiken. Onenigheid groeit ongelukkigerwijze in hun midden. De Belgi-

sche Staten houden geen stand. De 2de December 1790 stonden de Oostenrijkers wederom te Brussel en waren de hoofden van de Omwenteling naar Holland gevlucht. Keizer Leopold II regeerde naar de zin van de Belgen tot aan zijn dood in 1792.

Rond die zelfde tijd, 1789, brak de Franse Omwenteling los; riep de rechten van de mens uit, en trad met dweepzuchtiger gedachten dan Jozef II de wereld in.

Constituante (1789-1791)

De Fransen binden de strijd aan met Oostenrijk. België moest het wederom ontgelden. De Franse generaal Dumouriez verslaat de Oostenrijkers te Jemappes op 6 November 1792. De geest van de overwinnaar liet zich dadelijk gevoelen en een getemperde verdrukking begon.

Nationale Conventie (1792-1795). Schrikbewind 1793.

De overweldiger genoot gelukkig niet lang van zijn zegepraal. Immers, de 18de Maart 1793 moeten de Fransen het onderspit delven te Neerwinden. Keizer Frans II, zoon van Leopold II, treedt wederom op als de vorst van België. Na de gewelddaden van de Fransen, wordt het Oostenrijks regime, hoe gehaat vroeger ook, nu gebenedijd. Men had al genoeg van die Franse leuze : Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid, juist het tegenovergestelde van de woorden.

Doch Frankrijk verklaarde zich niet gewonnen. De strijd flakkerde wederom op; Generaal Jourdan versloeg de Oostenrijkers te Fleurus de 26ste Juni 1794.

Nu was het met België gedaan. De Nationale Conventie zette hare noodlottige vernieuwingen voort tot in 1795 toen het Directoire optrad even drastisch als het voorgaande Frans regime.

Directoire (1795-1799)

Tot overmaat van ramp, erkende Oostenrijk, dat zich tot hertoe niet gewonnen had verklaard, zijn nederlaag en tekende het verdrag van Campo-Formio, de 17de October 1797, waardoor het pleit voorgoed was beslecht. Deze toestand duurde tot op het einde van 1799 (9 November), als Consul Napoleon zijn overmacht deed gevoelen en een nieuwe regering tot stand bracht.

Gedurende al die troebelen drong de Franse geest stilaan binnen, aanvankelijk in een meer vredelievende stemming, die verbetering en vrijheid bracht. De Republiek wierp nadien het masker af en trad langzaam drukkender en drukkender op. Alles werd op Franse leest geschoeid. De vreemdeling sloop de Belgische besturen binnen, regeerde naar zijn zin en wist enige inlandse creaturen aan zijn systeem te verknechten. Twee richtlijnen tekenden zich af. De ene met de Frans gezinden en begunstelingen van de Fransen; de andere, die nationaal voelden, versterkt door degenen die onder de verdrukking leden. De godsdienstvervolgning kwam de rangen van de laatsten grotelijks aanvullen. De republikeinse storing verwekte een verbazende ontreddering in de geesten van de Kempenaren. Zij die niets kenden dan kerk, molen, veld en bos werden eensklaps door een vreemde wereldbeschouwing in hun oude gebruiken getroffen. Een botsing werd onvermijdelijk.

I

AANLEIDING TOT DE OPSTAND

Oorzaken.

1°. — De ongrondwettelijkheid en hatelijke plagerijen der nieuwigheden van Keizer Jozef II waren nog niet vergeten in de Kempen. De Brabantse Omwenteling die er het gevolg van was, waaraan de Kempische bevolking zo kloekmoedig deel nam, tien jaar geleden, lag nog in eenieders geheugen. Vele Patriotten waren nog in leven.

De Fransengingen de zelfde weg op als Keizer Jozef II. Hun dwangmiddelen bleken nog heviger.

2°. — De verknechting van de vrijheid op burgerlijk en geestelijk gebied werd het groot mobil van de opstand. De Fransen zegden wel dat zij België de vrijheid brachten en de inwoners er gelukkig om waren, maar dit gezegde, gelijk veel andere, groeide uit tot het tegenovergestelde. De vijand bezag ons land door zijn Frause bril, doch die stond niet op de neus van de Belg. Ons volk droeg in zijn hart een te onafhankelijk karakter en was te veel aan zijn tradities gewoon. Het had geen moeite om zich aan billijke maatregelen te onderwerpen, maar verdroeg geen ongerechtigheid, zoals het in de loop van de geschiedenis menigmaal toonde. Het liet zich niet verschalken door uiterlijk vertoon, waartussen de vrijheidshomen uitmunten. De Belgen aanzagen dat symbool als een boomke van hongersnood, zonder bloemen of vruchten, en zij hakten het eenvoudig neer. Het had geen reden van bestaan meer ; alle vrijheid was gekrenkt.

3°. — De Fransen drongen overal hun taal op. Al de verordeningen geschiedden in hun spraak. De Kempische boeren, aan hun Dietse taal gewoon en getrouw, verstonden niets van wat hun werd voorgelouden. Zij konden dus met hun overwinnaars niet onderhandelen. De tussenkomst van burgerij en beambten konden zij niet altijd bekomen. Van meet afaan achterdochtig, is het dus gemakkelijk te begrijpen dat 't Kempisch volk geen betrouwen aan een vreemde taalkon schenken.

4°. — Het geld blijft altijd een netelachtige kwestie. Frankrijk had geld nodig en wierp zich als een bloedzuiger op zijn wingewest. Na de slag van Fleurus in 1794, sloeg de overweldiger een brandschatting van 80 millioen op ons land. Het departement van Twee-Neten moest 10 millioen bijdragen, verdeeld over geestelijke en wereldlijke perso-

nen. De abdijen van Tongerlo, Averbode en Postel werden respectievelijk belast met 1.000.000, 400.000 en 100.000 fr. Bleef men in het betalen ten achter, dan sloot men de aanzienlijkste burgers als gijzelaars op in het gevang. De Boeren moesten hun graan leveren tegen de prijs van Frankrijk die veel minder was dan in België. Werd men betaald, dan gebeurde het in assignaten, waardeloze papieren van 5 o/o waarde.

5°. — De Fransen plunderden de kerken, de abdijen, de musea leeg. Onschatbare kunstwerken van Rubens, Van Dijk, Jordaens, De Crayer gingen de openbare gestichten van Frankrijk versieren. Dan durfden de rovers al spottend zeggen : «'t zijn gedenkstukken van de moed en de heldhaftigheid onzer legers».

6°. — De bezettingen door troepen en gendarmen werkten schadelijk in op de huisbewoning en de zedelijkheid van de bevolking. Hun opeisingen van eten en drank, hooi en stroo bij de boeren, ontaardden tot afpersingen op grote schaal. 't Werd een ramp van morele en stoffelijke nood.

7°. — Steden en dorpen verloren hun wereldlijke vrijheden. De Fransen ontbonden alle werkmansgenootschappen, vakverenigingen, rederijderskamers, schuttersgilden. Zij sloegen hun goederen aan zoals die van de kloosters en kastelen en verkochten ze als nationaal goed. De politiek, de gerechtelijke en bestuurlijke inrichtingen werden gans omgeworpen en op Fransen voet geschoeid. Alleen vreemdelingen of verknachten aan het regime mochten er deel van uit maken.

8°. — De republikeinse feestelijkheden moesten bijbrengen tot het behouden van de moraal en de deugd ; en dan schotelde men, in de tempel van de wet, feesten voor ter ere van de godin de Rede, feesten der ouderlingen, echtgenoten, jonkheid, verjaring der stichting van de republiek, der soevereiniteit van het volk, der wraak enz. in een afgenomen kerk gehouden, zoals het te Turnhout op het Begijnhof, en elders gebeurde. Zij zouden de oude godsdienstplechtigheden vervangen !

9°. — De Gregoriaanse tijdwijzer werd afgeschaft; een republikeins kalender kwam in de plaats. De namen der maanden Januari, Februari, Maart, April, Mei, Juni enz., kregen de benamingen van nivôse, pluviôse, ventôse, germinal, floréal, prairial, messidor enz., onverstaaenbaar voor ons volk. De Zondag werd veronachtzaamd en vervangen door de decadi, de 10de dag, waarop men niet mocht werken.

10°. — De vervolging van de katholieke godsdienst sloeg een diepe wonde in de harten van onze uiterst christelijke mensen. De Republiek ging onmedogend in het Departement der Twee-Neten te werk tussen de jaren 1796 en 1798. De kerken werden gesloten en de herders vervolgd. Gelijk in de tijd van de Catacomben moesten het H. Misoffer, doppen en trouwen, in het geheim geschieden in particuliere huizen, kelders en schuren. De municipaliteiten geboden aan hun werkvolk de kruisen van de torens neer te halen, de klokken te stelen of stuk te slaan. De Sansculotten verdreven de kloosterlingen uit hun kloosters en verbeurden hun eigendommen als nationaal goed. Droevige tonelen speelden zich af wanneer o. m. over de abdijen van Tongerloo, Postel, Averbode de uitschrijvingsorders klonken de 6de December 1796, 3 Januari en 24 Februari 1797. Vreemde woekeraars kochten de gebouwen en al wat aan die gestichten toebehoorde op. De Hogeschool van Leuven werd op 25 October 1797 afgeschaft.

De ontvoering van seculiere priesters, kanunniken en kloosterlingen van gesloten kerken, opgelieven kapittels en kloosters was geweldig. De gendarmen hielden te Turnhout de ijverige deken Van der Sloten, van St.-Pieterskapittel aan, verbanden hem naar Guyana, waar hij, in het moorddadig klimaat van Conamana, stierf.

In de verscheiden kantons van de Kempen werden een groot aantal priesters tot de ontvoering veroordeeld : 42 te Turnhout, 18 te Wuustwezel, 3 te Heist-op-den-berg, 38 te Hoogstraten, 19 te Arendonk, 15 te Gierle, 55 te Herentals, 30 te Geel, 49 te Mol, 22 te Westerloo, 30 te Zandhoven. U begrijpt hoe de Kempische bevolking daartegen reageerde. Volgens een dossier uit het Staatsarchief te Antwerpen, zonden in September 1796 de inwoners van Herselt, Balen, Zammel, Noorderwijk, Wiekevorst, Geel, Tongerloo, een rekwest met honderden handtekens ondertekend naar Parijs, om de kloosters te behouden, die, zoals zij zegden, altijd het geluk van het land hadden uitgemaakt.

11°. — De Republiek drukte zwaar op de gewetens door de eed van onderdanigheid en gehoorzaamheid aan de wetten van de Staat volgens de wet van 7 vendémiaire an IV (29 September 1795), van de priesters af te persen, en de eed van haat aan het koninkdom en aan de dwingelandij en van getrouwheid aan de Republiek, volgens de wet van 5 September 1797, te verplichten voor priesters en beambten.

Hoe betwist de verordening in geweten ook scheen, Kardinaal de Franckenberg van Mechelen gaf het voorbeeld door niet te gehoorzamen en te kiezen in ballingschap te leven,

liever dan zijn geweten te bezoedelen. De Vicarissen-Generaal van het Bisdom Antwerpen en de Theologanten der universiteit van Leuven kozen partij tegen de eed. Over het algemeen wilde de bevolking van de diensten der beëdigde priesters niet weten, zo het o.m. gebeurde te Mol en Herentals.

12°. — Eindelijk vermelden wij nog de *conscriptie*, de gehate dienstplicht, de bloedwet geheten. Volgens de wet van 18 fructidor jaar VI (4 Sept. 1798), werden al de ongehuwden van 20 tot 25 jaar dienstplichtig verklaard voor 5 jaar in vreedstijd en onbepaald in tijd van oorlog.

Deze hatelijkheid ontlokte een verschrikkelijke verbolgenheid bij de Kempenaars. Het werd de laatste druppel in de tot de bovenrand gevulde beker van smarten, en verhaastte de opstand. Niet dat de dienstplicht ons volk afschrikte, maar het kon het niet over het hart krijgen soldaatje te spelen om een vreemde overheersing in stand te houden, de vervolging in de hand te werken, ten strijde te trekken voor een vreemd land dat hun niets dan schade en dwingelandij berokkende.

II

GEVOLGEN VAN DE DWINGELANDIJ

Opstand. Organisatie van de «Armée belgique» in de strijd.

Al de gebeurtenissen van het voorgaand hoofdstuk wogen zwaar op de gemoederen van de bevolking. De gisting tot opstand roerde sinds geruimen tijd in 't geheim vóór de conscriptie. Het laaie volk van de Kempen, gewoon aan ontbering en beproeving, onderdrukte nog immer de neiging om het hoofd tegen de dwingeland op te steken. Ten einde raad en overstelpt door te hatelijke maatregelen van het verfoeilijk staatsbeheer, kon en mocht het zich niet meer blijven onderwerpen. De Patriotten wilden wel aan rechtvaardige verordeningen, hoe zwaar zij ook wogen, gehoorzamen: maar nu waren het misbruiken en ongeoorloofde tirannij die de spuigaten uitliepen. Hun personen, haardsteden, instellingen, vaderland en godsdienst, stonden op de boord van de afgrond. Zo kon het niet blijven voortgaan.

De Kempenaars dachten zuiver en edel. 't Ging er niet om hun macht uit te breiden; neen, zij wilden enkel een einde stellen aan het onrecht, in vrede voort leven en hun burgerlijke en kerkelijke instellingen van vreemde verdrukking ontlasten.

Engeland, Oostenrijk, Holland, hoopten zij, zouden hun ter hulp snellen, wat werkelijk gebeurde door wapens en geld in het geheim te bezorgen. Zo konden zij met vertrouwen een vrijheidskrijg ontketenen «pro aris et focis», voor outer en heerd, gelijk hun voorvaderen, de Patriotten van 1789-1790, het verwezenlijkten.

De 12de October 1798 schalden de koehorens van de opstand te Overmere, in het land van Waas. De beweging liep voort als een laaiend vuur, altijd sterker en sterker. Bijna geheel Vlaanderen ontvlamde weldra in de beroering.

De Jongens van Brabant versaagden evenmin. Het Walenland bleef niet ten achter. Het oproer strekte zich uit tot aan Doornik. In Luxemburg roerde een vinnige «Knüppelkrijg».

Het Departement van de Twee-Neten, de huidige provincie Antwerpen, rustte niet. Drie middens van opstand vergaderden rond hen de naburige gemcenten : 1° Boom met Klein Brabant ; 2° Duffel, gericht op de brug van Walem en naar Lier, de poort van de Kempen ; 3° Geel, het kempisch hoofdkwartier, waar men reeds te voren goed werk had verricht.

Geheel de Kempen stond weldra in de bres. De kantons Lier, Turnhout, Herentals, Westerloo, Geel, Mol, Gierle, Arendonk ondergingen de grote stoot en beleefden bloedige gevechten tussen Patriotten en Fransen. De kantons Hoogstraten, Wuustwezel, Heist-op-den-Berg, waren minder onderhevig aan de strijdkrachten van de Republikeinen, alhoewel er opstandelingen voorkwamen en zij met het Belgisch leger sympathiseerden. De 27ste October hadden relictjes plaats te Wuustwezel, Hoogstraten, Loenhout en Brecht. Het kanton Zandhoven werkte zich krachtadiger uit. De 24ste October deden de opstandelingen nogal van zich horen te Viersel. Een compagnie van Ranst leverde 172 mannen met commandant P.D. Beuckelaerts aan het hoofd.

Het aangrenzend Noord-Brabant, officieel kalm, deelde toch enigszins in de beweging van zijn zuiderburen. Te Rosendaal richtten de sympathisanten een hulpcomité op en in de Meierij van 's Hertogenbosch, het meest op de grens langs Reusel en Bladel, was de bevolking de Patriotten zeer genegen.

De Kempen bleek een gunstige streek voor de ontplooiing van de opstand. Verre van grote steden, in een land van bossen en vennen, huisde een bevolking, sterk gehecht aan het geloof der vaders, gekant tegen alle vreemde invloed, taai aan het werk, onbevreesd voor de dood, de oude vrijheid gewoon. Het gewest werkte de opstandelingen in de hand.

Na het verkennen van het terrein, stellen wij de vraag : Waaruit bestond het zo geheten «armée belge» of Belgisch leger, in vooruitstrevende beweging de 21ste October en in volle actie de 25ste October ?

Meestendeels uit volk van de werkersstand : landbouwers, wevers en andere ambachtslieden, leden van de schuttersgilden, oude Patriotten van 1789-1790, bedienden, jonge lieden en enige kleine burgers.

Een minder aantal afgestudeerden, werkmansbazen, goede landbouwers, traden op als aanvoerders. De burgerij en de kasteelheren in 't algemeen bleven van kant. Alhoewel de municipale raden van de steden vijandig tegen de Jongens stonden, vervoegden enige stedelingen o.m. van Antwerpen en Brussel, het leger van de Patriotten. De Belgische magistratuur bleek de opstandelingen genegen en oordeelde doorgaans volgens de eigen landswet en niet volgens de opgedrongen Franse verordeningen.

Het aantal krijgers wordt zeer verschillend opgegeven bij de aanvallen die zij pleegden. Het is te begrijpen daar hun getal gedurig aangroeide of afnam volgens de omstandigheden. Wij vonden bij een optelling in het hoofdkwar-

tier van Geel, dat in het begin van de strijd 9.526 opstandelingen, waartussen 1000 ruiters, aanwezig waren. Waarschijnlijk benadert dit cijfer het dichtst de waarheid voor de Kempen.

Men heeft wel eens van een spontane ontluking van de opstand, met een ongeordend leger, zonder plan; gesproken. Wij kunnen daar niet mede instemmen. De Jongens hadden reeds geruimen tijd te voren, vóór de wet op de conscriptie, hun werkdadig opkomen in het geheim voorbereid en hun plan iets of wat gekozen in 't verzet van de Patriotten uit de Brabantse Omwenteling. Al de krijgsverrichtingen, binnenvallen en op de vlucht slaan, de compagnies; de samenstelling van het opperbevel en van de gemeentelijke eenheden, getuigen van samenhangigheid, bezinning en overleg.

Er bestond een generale staf : J. E. Van Gansen, opperbevelhebber, Th. Van Dijk, algemeen schatbewaarder en uitbetaler, A. Meulemans, hoofd van de algemene staf, P. Corbeels, J. B. Elen, J. J. Stolman, kapiteins, Heylen, Harts, Caeymax, Grietens, lokale aanvoorders, Melin, Huveneers, ambulanciers, en verder commandanten, kapiteins, luitenanten, sergeanten, fouriers, tamboers, vijfelaars, van verschillende dorpen.

De wapenplaats en het atelier waren gelegen in de afgeschafte abdij van Tongerlo, waar wapens gesmeed en recruten geoefend werden.

De Jongens hielden hun generaal kwartier te Geel, ontvingen toelagen van belastingen der Kempische gemeenten en gebruikten een bespiedingsdienst.

Het leger was ingedeeld in groepen van elke gemeente met haar omtrek, waarvan zij afkomstig waren, bestuurd door autochtone aanvoorders, strijdend onder het wit vaandel met het rood kruis of soms onder het vaandel van de schuttersgilden, ja zelfs onder een met keizerlijke arend beladen.

Wanneer de Jongens een gemeente binnen vielen of er vroeger reeds roerden, treft men ongeveer overal dezelfde bestorming aan. 1°) zij openden de kerken en brachten de pastoor terug; 2°) hakten de Franse vrijheidsboom, zinnebeeld der dwingelandij en leugen, neer en stelden een kruis in de plaats; 3°) stalen en vernietigden de comprometterende papieren van de municipaliteit, de lijsten van de dienstplicht en de belastingrollen; 4°) rekende de burgerlijke overheden en gendarmen in, die de Fransen steunden; 5°) luidden de alarmklok om het goed nieuws van de inname der plaats overal te verspreiden en al de welgezinde burgers onder de wapens te roepen; 6°) vielen de huizen van de

Fransen toegenegen beambten aan, alsmede die der kopers van zwart goed; 7°) namen gijzelaars om te heletten dat het kriegsbeleid van het leger zou uitlekken. Het valt op dat er weinig moorden of fusilleringen van personen gebeurden, tenzij bij welverdiende gevallen. De gijzelaars werden ook niet mishandeld.

Beduiden deze voorgaande gegevens niet dat er in het Belgisch leger een geregelde krijgslust en wel georganiseerde strijd bestond en de Jongens alles niet aan een onvermijdelijk noodlot hadden overgelaten ?

Wil dat nu zeggen dat er bij de Kempenaren niets ontbrak en alles er voorbeeldig toeging, dat er geen tekortkomingen en misbruiken zich voordeden, dat zij sterk genoeg waren om een Frans leger te tarten ?

Nee, zo verstaan wij het niet. Wij getuigen eenvoudig dat de Jongens handelden met tucht en methode volgens de middelen waarover zij beschikten, edelmoedig optraden, uittermate hun best deden en geenszins ordeloos ten strijde trokken.

III

DE VOORNAAMSTE LEIDERS IN DE KEMPEN.

Wij noemden in vorig hoofdstuk enige namen van leiders. Daar het van belang is de hoofden, de steunpilaren van de beweging in de Kempen beter te kennen, geven wij hierna volgende, een korte levensbeschrijving van hen op.

JOZEF EMMANUEL VAN GANSEN, die opperbevelhebber van het leger der Kempen was, en niet Rollier, zoals H. Pirenne in zijn *Histoire de Belgique* schrijft, werd geboren te Westerloo op 25 December 1766. Uit een verhoor dat hij moest ondergaan voor de vrederechter Norb. Mart. Wuyts te Westerloo, de 20ste October 1796, vernemen wij dat hij 29 jaar oud was, geboren en verblijvend te Westerloo, landbouwer van beroep. Hij had een smeekbrief aan het wettelijk korps van de Republiek te Parijs gezonden om de geestelijke gestichten in het Departement te behouden en dezelve door inwoners van Westerloo en Tongerloo laten ondertekenen. Zo luidde het onderzoek.

Zijn vader was een welingezetene van het dorp en baatte een brouwerij uit. De jongeling studeerde aan het College van Geel en scheen tot de geestelijke staat geroepen, zoals hij het beproefde in het noviciaat der Paters Capucijnen. God riep hem nochtans elders. De vrijheidskrijg tegen het Franse juk schonk hem de gelegenheid om zijn edelmoedig hart op te offeren voor de welvaart van de Kerk en het Vaderland. Zeer bedrijvig te Westerloo, hielp hij er het Frans gemeentebestuur omverwerpen, de bezetting uit het kasteel de Merode verdrijven en verscheen nadien bijna overal waar het Belgisch leger strijd voerde. Hij werd gekwetst te Diest op 14-15 November en geleidde nog zijn troepen in de laatste slag te Hasselt, de 5de December. Na deze nederlaag eindigde hij in de eenzaamheid zijn leven te Westerloo de 17de Mei 1842.

ALBRECHT MEULEMANS, vriend van Van Gansen, moest ook in verhoor voor vrederechter Wuyts verschijnen. Wij vernemen hier dat hij geboren was te Westerloo en te Tongerloo verbleef. Hij beoefende het ambt van landmeter, was een begaafd man en meer dan zijn wapenbroeders thuis in de krijgskunst. Zijn bijzondere werk is geweest het inrichten van het arsenaal der Jongens in de afgeschafte abdij van Tongerloo. Dit belette hem niet ijverig aan de verschillende bezettingen deel te nemen. De Fransen ver-

rasten hem met een ander aanvoerder, P. Corbeels, in de Postelse bossen te Mol, de 23ste November, en sleurden beiden van het ene gevang naar het andere. Hij werd met P. Corbeels gefusilleerd te Doornik op 21 Juni 1799.

THEODOOR VAN DIJCK, zeer onderlegd, oud-klerk van de notaris van Westmeerbeek, eertijds strijdend in de troepen van de Brabantse Omwenteling, woonde hij nu te Geel. Hij was de schatbewaarder van het leger, belastte zich met het innen van de gelden der gemeenten en betaalde overal de solde aan de Jongens uit. Bij het terugtrekken van de Patriotten uit Diest, verdronk hij in de Demer, op 14/15 November. De Fransen vonden op hem zijn brieven tas met namen van soldaten. E. H. Gebruers heeft deze documenten teruggevonden in de militaire archieven van Parijs en ze in zijn werk uitgegeven.

PIETER CORBEELS, woonachtig te Turnhout, stond ook hoog aangeschreven in het Belgisch leger. Wij zullen hierna met Turnhout zijn curriculum vitae wijder uitbreiden.

CORNELIS J. STOLMAN, een Luikerwaal uit het land van Dalhem, ongeveer 39 jaar oud, gewezen brigadier der maréchaussées van Brabant, woonde te Zoerle-Parwijs. 't Is iets of wat een raadselachtig figuur. Oud-soldaat van de Brabantse Omwenteling, gekend als een moedig en ervaren strijder, groot vijand van de Fransen, roemde men hem voor zijn kennis in het behandelen van de wapenen. Men weet niet hoe hij aan zijn einde kwam.

JAN CORNELIS ELEN werd geboren te Meeuwen bij Peer, in het begin van Juli 1774, uit een Turnhoutse vader, Jan Antoon Elen, en een Borgerhoutse moeder, Cornelia Carolina Janssens. De vader, dokter in geneeskunde, practiceerde te Westmalle, Mol, Meeuwen en Scherpenheuvel. Onze held studeerde aan de Hogeschool te Leuven en onderbrak zijn studies om zich te laten inlijven bij het Belgisch leger. Hij stond aan het hoofd zijner compagnie te Diest, Geel, Meerhout, Mol en Hasselt en streed er met de meeste dapperheid.

Advokaat HEYLEN, van Herentals, oud 27 jaar, zoon van de notaris Heylen, maakte zich zeer verdienstelijk in de slag van Herentals. De Fransen haatten hem uittermate. Daarom, na de verwoesting van zijn geboorteplaats, vluchtte hij naar Emmerich in Duitsland.

JAN HARTS, zoon van een dokter in geneeskunde te Geel, beijverde zich dag en nacht om het leger op goeden voet te brengen en wakkerde in vele gemeenten de inwoners aan tot de strijd. De veelbelovende jongeling gedroeg zich als een

held in de slag van Herentals en sneuvelde aldaar aan het hoofd zijner compagnie op 28 October 1798.

Dit waren de leiders die het meest in 't oog sprongen. Voorzeker blijven er nog andere te vermelden, die ook met kracht en beleid hun talenten en moed ten beste schonken aan de vaderlandse zaak o.m. de kapiteins Karel Schaffaert van Hegem, David van Tongel van Mol, J. B. Geerts van Baler, Beckers van Grobbendonk, Jos Verheyen van Bouwel, J. Grietens van Meerhout, Nol de Ceuster van Vorst, Sebastiaan Tielemans van Herenthout, J. B. Tubbax van Westmeerbeek, J. B. Horemans van Morkhoven, Caeymax van Berlaer, Van de Ven van Zandhoven en niet het minst commandant P. D. Beuckelaerts en zijn kapitein P. van Denbrande van Ranst enz. Zij verdienen zowel als de opperbevelhebbers de dankbare herdenking van hun nakomelingen.

IV

MIDDENPUNTEN VAN LOKALE BEZETTINGEN.

Krijgsbewegingen

Geel stond aan het begin en het hoofd van de opstand. Wanneer de koehoren liet eerst de Jongens te velde riep, te Overmere op 12 October, nam het kanton Geel de wapens op.

De 15 October werd de plaats door de Patriotten ingenomen en als hoofdkwartier van het leger ingericht.

Theodoor van Dijk, schatmeester, vormde er zijn ontvangst- en uitgaafbureau. Op en af concentreerden de verscheiden compagnies zich in de plaats.

Opperbevelhebber Van Gansencommandeerde er zijn troepen totdat, rond de 13de November, bij de opmarsch van de Franse generaals Jardon en Chabert, hij zijn voornaamste eerheden naar Meerhout en Mol verplaatste.

Westerloo, geboorteplaats der twee bevelhebbers Van Gansen en Meulemans, viel vroeg in de handen der Patriotten. Het oproer smeulde er reeds sedert de 14de October toen, verscholen in de bossen, de Jongens van daar uit, de 20ste October, de plaats binnen rukten, er zich van meester maakten en de gendarmen uit het kasteel de Merode verjoegen. Zij behielden het bezette gebied totdat, de 11ste November, Generaal Jardon, Diest verliet en met de troepen van Veerle, Westerloo aanviel, welk weinig weerstand bood.

Tongerloo. De abdij was de 16de Mei 1797 verkocht en bezet door de zwart-kopers. Van Gansen maakte er zich, meester van, na Westerloo. Meulemans, die te Tongerloo woonde, richtte er een stapelhuis voor krijgsvoorraad in en oefende de jonge recruten. Dit duurde tot de 12de November. Na de inneming van Westerloo trok generaal Jardon op Tongerloo af.

De Belgische bezetting had zich verschanst achter de grachten en de hoge muren van de abdij. Bij gebrek aan groot geschut durfde de Fransman de Jongens niet aanvalen. Hij wachtte tot 's anderdaags. Wanneer hij aankwam waren de Patriotten verdwenen.

Lier, de poort van de Kempen, beleefde een wisselvallige bezetting. Rond 15-20 October stond geheel de omtrek in beroering, van Kessel tot Duffel, van Heist-op-den-Berg tot Zandhoven.

Groepen van Duffel vielen de 21ste October binnen en be-

meesterden de stad. De Fransen kwamen uit Antwerpen en verdrongen de Jongens. 's Anderdaags verschenen de Jongens opnieuw en schikten alles voor een langer verblijf. Drie-vier dagen genoten zij van hun overwinning, toen generaal Durutte aanrukte en de Patriotten verdreef. De Fransen beginen de schromelijkste gewelddaden in de overwonnen stad.

Herentals, oude stad met muren omringd, was de gedroomde plaats ter overwinning. De Jongens waagden de 21ste October een eerste aanval. Zij werden niet goed ontvanger, om reden van de verdeeldheid onder de bevolking.

Enige priesters hadden de eed van haat aan het koninkdom gezworen. Zij stonden dus enigszins langs de kant van de Fransen en hadden hun aanhangers; anderen, integendeel, voelden vurig vaderlands.

's Anderdaags gelukte het Belgisch leger erin de stad te overmeesteren. Herentals werd een middenpunt van de opstand. 3000 Jongens verbleven er met hun aanvoorders. Zij versterkten de stad en schuilden in de huizen. De 28ste October kwam een Franse divisie uit Holland, langs Turnhout de versterking aanvallen. De strijd was geweldig. Zeshonderd Patriotten sneuvelden. De Fransen pleegden de ergste brutaliteiten en staken de helft van de stad in brand.

Na deze ramp trokken de verscheiden Belgische compagnies naar Lichtaart, Lier en Geel.

Meerhout. De 22ste October richtten de Jongens hun korps in onder het geleide van Jan Grietens. De 27ste waren zij te Turnhout en de 28ste te Herentals. De Fransen bezetten daarna het dorp.

Van Gansen rukte de 5de November tegen de vijand op en overwon. De municipaliteit ondersteunde de Jongens en betaalde zelfs 1390 gulden tot onderhoud van hun leger.

De Fransen zagen deze bezetting met lede ogen en vielen de 12de November Meerhout binnen. De strijd loeide geweldig. De Jongens ontplooiden al de krachten van hun moed en hun krijgstalenten en behaalden een schitterende zegepraal. Zij namen zelfs een Franse generaal gevangen. De 18de November kwamen de Republikeinen terug en ontketenden een verschrikkelijke weerwraak. Gelukkig dat er veel inwoners gevlucht waren, maar toch woekerden de moorderijen en plunderingen onbarmhartig.

Mol. Het Belgisch leger begeeft zich over Meerhout naar Mol, de 23ste October. Een nieuwe inrichting had plaats. Het dorp bleef betrekkelijk rustig tot de 15de November. Na de aftocht uit Diest sloegen de Jongens hun kampen op

in de vlakten van Meerhout en Mol en hervormden hun rangen. De 22ste November vielen Franse troepen uit Holland en Antwerpen, Mol binnen. Een hevige strijd brak los. De plaats werd beurtelings tweemaal genomen en hernoemen. De tweede dag moesten de Jongens voor de overmacht zwichten. Een deel van het Belgisch leger vluchtte naar Limburg. De twee aanvoerders, P. Corbeels en A. Meulemans, werden in de Postelse bossen krijgsgevangen genomen.

Diest, de oude, moedige stad van de Brabantse Omwenteling, werd nogmaals het toneel van de dapperheid der huidige patriotten. Zij bezetten de stad de 23ste October, zonder zware tegenstand te ondervinden. Een nieuw bestuur werd aangesteld met advokaat Clucken aan het hoofd en P. Corbeels als bevelhebber van het garnizoen. Vol ijver en moed ging Corbeels de Fransen aanvallen te Herck en bracht hen een geduchte slag toe, doch ongelukkig was intussen de vijand, de generaal Durutte, zonder slag of stoot Diest binnen geslopen.

De bevelhebber kon nu naar Turnhout terugtrekken.

Kapitein Elen bestormde wederom de plaats de 12de November. Het Frans garnizoen weerstond enige uren doch moest het opgeven en naar Leuven vluchten.

De troepen van Corbeels, Van Gansen, Stolman, Meulemans, kwamen aangerukt. Weldra stonden er 5 tot 6000 Jongens te Diest. De Fransen verdroegen 't niet en stormden op Diest af. Een bloedige strijd werd aangebonden, waarin de Jongens kans tot overwinning kregen, maar eindelijk moesten zij het toch opgeven. De Fransen deden hun intrede de 15de November en vonden de stad ledig. Zij eisten 40.000 pond krijgsschatting van de bevolking.

Hasselt. De eindperiode brak aan. De compagnies van Van Gansen stapten, de 4de December, 3 tot 4000 man sterk, de Limburgse stad binnen. Door een prachtig gebaar van de Walen, komt kapitein Antoon Constant, van Roux-Miroir, met zijn mannen de Vlaamse broeders vervoegen. Te samen, o symbolisch, zullen zij de strijd aanbinden tegen de vijand van het gemeenzame Vaderland. Meester over enige Franse militairen organiseren de Jongens de bezetting. Ze zijn zeer gematigd en gebruiken geen dwang. De Republikeinse overheid van de stad doet een oproep tot de inwoners om tegen de Patriotten in te gaan. Niemand gehoorzaamt. De bevelhebbers van het Belgisch leger nemen voorzorgen om tegen een vijandelijke aanval bestand te zijn.

's Avonds vóór de strijd geeft een priester de zegen met het H. Sacrament over de neergeknielden compagniën.

De generaals Lacroix, Jardon en Gancy, rukken met hun troepen aan. De Belgen houden stand. Enige successen bekronen de weerstand. Het uithouden wordt moeilijker. De Jongens besluiten tot de aftocht. Een verrader, met name Nicolaas Claes, duidt aan de Fransen een weg aan, langs waar de opstandelingen aftrokken. Hun compagnies worden in twee gesplitst en een geweldige moordpartij vangt aan. 600 Jongens sneuvelen. Verhaghen spreekt van 1000 doden en 106 gevangenen. De ambulancier, kanunnik Melin, valt met hen. Antoon Constant wordt met 21 gezellen krijgsgevangen genomen en later gefusilleerd. Van Gansen kon ontsnappen.

De heldenmoed van de Patriotten lokte bewondering uit Het Belgisch leger was vernietigd. De opstand eindigde in een verschrikkelijk bloedbad.

Enige mannen gaven het daarom toch nog niet op en verspreidden zich links en rechts tot in Noord-Brabant toe. 't Was evenwel geen edel strijden meer. Volgens de commissaire van het kanton Geel op datum van 13 Februari 1799 liepen er nog Brigands rond te Valkenswaard, Bergeik, Hogeloon, Lommel.

TURNHOUT EN PIETER CORBEELS

Turnhout 's geschiedenis beslaat een heerlijke bladzijde in de Belgische volksofstand van het jaar VII (1798). De stad deelde het wee en de vreugde van de heldhaftige strijders «voor Outer en Heerd».

't Was vooral dank zij het kranig optreden van een inwoner, boekdrukker Pieter Corbeels, dat de nationale beweging vaste voet kreeg alhier en zich wijd uitbreidde.

Corbeels was de 12de Maart 1755 te Leuven geboren, had dienst genomen in het Oostenrijks leger en begon, na zijn terugkomst, het boekdrukken in de Dijlestad. Tegenstrever van het filosofisch regime van keizer Jozef II, mengde hij zich in de strijd van de Brabantse Omwenteling. Wanneer de Franse Republiek aanvang nam in België, trad hij er niet minder hevig tegen op dan voorheen tegen Oostenrijk. Hij werd hierom vervolgd te Leuven en besloot uit te wijken. Turnhout, de wat afgelegen stad op de grens nabij Nederland, zou zijn nieuwe woonplaats worden. Hier zal hij rustiger kunnen werken en zijn anti-Franse propaganda voortzetten. Zelfstandig karakter, zat strijden hem in 't bloed. Verdrukking kon hij niet lijden. Intellectueel aangelegd, groeide de welmenende drukker tevens uit tot een man van ondernemingsgeest en van organisatie.

Pieter Corbeels vestigde zich dan in 1796 te Turnhout nabij het Minderbroedersklooster in de Potterstraat. Zijn bedrijvige meester-gast, Filip Jaak Brepols, ook te Leuven geboren, vergezelde zijn patroon. Beiden begonnen in de Vrijheid de eerste boekdrukkerij, die later wereldberoemd zal worden.

In zijn woning, herberg vooraan en drukkerij achteraan, gaf de slimme vos goed te drinken aan de gendarmen die gaarne binnen kwamen.

De drukker stond bij de municipaliteit in geen geur van heiligheid. De municipale agenten verdachten hem er van de opstand aan te moedigen en oproerige pamphletten te drukken. Zij hielden hem in 't oog, schreven hem wel eens over bij de prefekt te Antwerpen en stelden een huiszoeking aan, doch zonder gevolg.

De vinnige, ongeschuwde man, zocht om wat hulp en troost een vrouwtje. Hij vond het kleinnood bij de familie Servaes te Oud-Turnhout. Zijn echtgenote was de zuster van Jan Servaes, gedood in een gevecht tegen de Fransen. Dezes vrouw behoorde tot de familie van de koene leider der op-

standelingen in Klein-Brabant, Emmanuel Rollier van St.-Amands en Willebroek. 't Was zijn zuster.

De strijdlustige drukker bezat nu weleen kolfje naar zijn hand in zijn aange trouwde familie, om zich in de stemming van de tijd op te werken.

De verwarde toestand van Turnhout stiet hem tegen de borst. De Franssen hadden de zeer beminde Paters Minderbroeders, de 27ste Februari 1797, uit hun klooster verjaagd. Zij hielden de uiterst geliefde deken Van der Sloten, de 6de Januari 1798, aan en vervoerden hem naar Guyana. De Sepulcrienen ondergingen het zelfde lot als de Minderbroeders, de 3de Mei 1798.

De municipaliteit hernieuwde, in haar zittingen van 20 April tot 3 October, dat zelfde jaar, verscheiden drieste maatregelen. Al de beambten moesten de eed van haat aan het koninkdom zweren ; werkvolk werd verplicht de klokken uit de kerktoren te halen en alle uitwendige tekens van de credienst af te breken.

Men sloot de kerken en verbood de uitoefening van de godsdienst. Daar de agenten dachten dat er niet gewenste vreemdelingen op het Begijnhof schuulden, verordenden zij ze op te zoeken en de poorten af te hangen. De inwoners moesten een brandschatting van 19.110 ponden 14 sols betalen en de republikeinse feesten vieren. De scholen kregen het ook te verduren. De meesters waren verplicht de rechten van de mens en andere dergelijke moraal te onderwijzen.

Commissaris Perrin met de gemeentebestuurders P. Heylaers, President, G.J. Van Gansen, J.A., Proost, Fr van Eyck, H. Hermans, municipale agenten, en H. Guiltard, secretaris-griffier, P. Borghs, administrateur municipal, traden als de ootmoedige dienaars van de Republiek op.

U kunt begrijpen dat een man gelijk P. Corbeels, bij het zien van zulke dwangmiddelen, zijn bloed in zijn aderen voelde koken en het volksgemoed opruide om dergelijke ongerechtigheden niet langer uit te staan.

Het vuur der ontevredenheid smeulde reeds lang onder de asse over geheel het land. De opstand bleek onvermijdelijk en gerechtvaardigd.

In de maand October brak de misnoegdheid los. Patriotten vormden een vrijwilligersleger dat zich «armée belge» noemde en in de Kempen zijn voornaamste zetel op sloeg te Geel.

Corbeels had te Turnhout een compagnie van inwoners der stad opgericht, ongeveer 120 man sterk, van 19 tot 59 jaar oud. Hij zelf voerde er het bevel over en benoemde Egidius De Brouwer, luitenant, G. Lambrechts, tweede lui-

tenant, P. Wouters, tamboer, en L. Wouters, heelmeeester. De burgerij, nogal fransgezind en hang een tweede Slag van Turnhout op te lopen, hield zich afzijdig.

Tijdens de opstand in de stad, rond midden October, ging het er nog al rumoerig toe. De huizen van de Republikeinen werden leeggeplunderd, niet alleenlijk door de Patriotten, maar ook door een bende smokkelaars van Friant, die tussen hun rangen sloop. De fransvoelende inwoners werden voor tuimelaars uitgemaakt. Oproerige schriften bedekten de muren. De Jongens en andere stalen op de griffies van de municipaliteit en het vredegerecht, de wetsbesluiten, de registers van de bevolking, de tabellen van de conscrits en de belastingsrollen, verscheurden en verbrandden er een groot deel. Zij eisten tevens poeder van de municipale agenten. Theodoor Denis, bakker, vroeg het vaandel van de Rederijderskamer aan burger Proost, en overhandigde het aan de standaarddrager van de compagnie, Jan Antoon van Gisbergen.

Het volk opende de deuren van de Sint Pieterskerk en kwam er de rozenkrans bidden. De Patriotten staken de Brabantse vlag op de kerktoeren uit en hakten de Franse vrijheidsboom neer.

Andere compagnies uit de omliggende dorpen vervoegden die van Turnhout. Theodoor van Dijk, de schatbewaarder van Geel, deelde de soldes aan de Jongens uit. Albert Meulemans, aanvoerder van Tongerlo, vertoonde zich in hun midden. Een sterk deel uit het Belgisch leger kwam van Mol over Arendonk, de 25ste October, de stad bezetten. De leerlooier Bouvy, aan het hoofd van een compagnie van 120 ruiters, versterkte de bezettende troepen. Al wie nog geen kenteken droeg, kreeg een kokarde met een rood kruis.

Twee vaandels met de Brabantse leeuw en de keizerlijke arend werden aan de Jongens geschonken.

U kunt licht begrijpen wat een beweging er tijdens de maand October in de Vrijheid roerde. Buiten de dagen van de Brabantse Omwenteling, had men zulke opstoot nog niet gezien. Corbeels nam er ijverig deel aan, doch verwijderde zich in tussentijd nog al eens om in de naburige gemeenten, zelfs tot Diest, de Jongens tot de strijd aan te wakkeren. De Fransen waren op de hoogte van die grote opstandelingenactie en verbeidden het gunstige ogenblik om er tegen in te gaan.

De moedige leider van het Turnhouts legioen was juist uit de Demerstad thuis en werkte aan het in orde brengen van zijn compagnie, toen men de optocht van een Frans leger uit Holland, onder commando van Bonardy, naar Turnhout

aanmeldde. Corbeels begreep dat zijn compagnies niet bestand waren om aan de Republiken te weerstaan. Daarom besloot hij naar Herentals, waar de plaats met muren en poorten was omringd en een weerstand mogelijk scheen, af te trekken.

De 27ste October was de Turnhoutse kapitein enigen tijd weg of de Franse generaal rukte de Vrijheid binnen. Gelukkig verbleef hij er niet lang en achtervolgde de Patriotten naar Herentals. Hier ontstond 's anderdaags een bloedige strijd. Het Belgisch leger richtte wonderen van dapperheid uit. Corbeels en zijn wapenbroeders pleegden er ware heldendaden. Helaas ! de Patriotten moesten het onderspit delven. De Fransen brandden, plunderden en moordden als bezetenen. Meer dan de helft van de stad lag in puin.

Na de nederlaag van Herentals zien wij voortaan Corbeels in al de gevechten van het Belgisch leger als kapitein optreden en dapper de vijand het hoofd bieden. Geel, Meerhout, Diest, Mol waren getuigen van zijn heldenmoed. Hij kwam nog wel eens terug naar Turnhout, doch zeldzaam.

Een der hevigste aanvallen, geleid door de Franse generaals Rivaud en Lautour, greep plaats te en rond Mol, de 22ste November. Corbeels kreeg het aan de stok met het leger van Lautour in de omgeving van Geel en vluchtte noordwaarts. Hier, te Mol, werd hij in een strijd gewikkeld met generaal Rivaud.

De Patriotten « se battirent comme des enrégés » verklaarde later de bevelhebber. De 23ste duurde de slag nog voort. Tweemaal moesten de Fransen wijken maar bleven eindelijk meester van de plaats. Toevallig namen zij, tegen de avond, de twee bevelhebbers, Corbeels en Meulemans, krijgsgevangen in de Postelse bossen. De helden werden verfoeilijk mishandeld en op een kar, zoals vee, naar Turnhout gesleurd.

Hunne beulen sloten hen eerst op in de gevangenis van het kasteel en vervoerden ze daarna naar Antwerpen, in 't « cabos », waar zij nogmaals vernederingen ondergingen. Hun laatste tocht werd Doornik. Na geruimen tijd gevangen gezeten te hebben verschenen zij in 't begin van Juni van 't volgende jaar voor 't gerecht. Niettegenstaande het pleidooi van een Franse rechter die hun daden begreep en bewonderde, sprak de krijgsraad de doodstraf over hen uit als « kapiiteins van de brigands ». Het standvastig karakter van Corbeels begaf hem niet. Meulemans was enigzins ontmoedigd. Waarom getreurd, zeide de Turnhoutse kapitein tot zijn makker. Wij hebben immers volgens ons geweten gehandeld !

Enige dagen later, de 21ste Juni 1799 in de namiddag, schoot een bui kogels de koene held van het bevrijdingsleger van Turnhout neder. De Vrijheid en de Patriotten telden een martelaar te meer.

Pieter Corbeels verwisselde de aardse ongerechtigheid met de eeuwige gerechtigheid.

Gedenkt, o Turnhoutenaren, welk dapper medeburger eens in uw goede stede woonde : man van initiatief, die de grondslag legde van een nijverheid, voortgezet door de beroemde firma Brepols, waar duizenden arbeiders van genieten ; man van gerechtigheid, die geen aanslag duldde op wat heilig, rechtvaardig, traditioneel was, en het vaandel van de weerstand ontplooidde tot het behoud van de zuiverste bronnen van vrede en welvaart ; man van de daad, die het niet bij woorden liet, maar wat hij predikte met 't offer van zijn leven bezegelde ; onafhankelijk Patriot, die zijn Vaderland van alle vreemde indringerij zuiver wilde bewaren.

Telkens als gij de gedenkplaat van Pieter Corbeels op het stadhuis zult bezichtigen, herinnert u dan piëteitsvol, welk weldoener van uw stad, welke held van een schone en rechtvaardige zaak, welk martelaar voor vrijheid, outer en heerd de naam van Turnhout glorievol opluisterde.

Wanneer wij te Turnhout het geluk nog niet hebben een monument, zoals te Herentals en Mol, gewijd aan de Boerenkrijg, te bezitten, laat in uw geest en in uw hart de heerlijke figuur van Pieter Corbeels oprijzen, omringd met een aureool van initiatief, heldhaftigheid en onsterfelijkheid ! Wijdt aan zijn nagedachtenis de gevoelens van uw dankbare harten ! Zwerft de eed, niet van haat, zoals de Fransen, maar van Kempische liefde, aan een uwer uitstekendste medeburgers ! Naar zijn voorbeeld, blijft getrouw aan zijn gevierde leuze : pro aris et focis, voor outer en heerd, voor stad en Kempens, voor God en Vaderland !

VI

BETEKENIS VAN DE BELGISCHE VOLKSKRIJG

Bedenkingen

Over het algemeen zien wij in dit epos een **mislukking** en een **heldendaad**.

Hoe paradoxaal het ook schijne, behelst de strijd van onze Jongens dit tweevoudig aspect.

Een **mislukking**. Het was voorzeker een gewaagd spel met ontoereikende middelen en klein aantal strijders, weinig geschoolde krachten, beroofd van de steun van een sterke klas burgers en steden, en van een voldoende hulp van vreemde mogendheden, zich te durven meten met een machtig en wel uitgerust leger. Hoe hoog de moed en offervaardigheid van krijgers en bevelhebbers ook stonden, hoe degelijk de inrichting ook was tot stand gebracht op eigen bodem, de beweging moest onvermijdelijk op een nederlaag uitloopen.

Daartegen gedijde de strijd tot een oprechte **heldendaad** van een roemwaardige ideologie. Hij droeg er al de karakteristieken van: belangloosheid, durf, onversaagdheid; zelfopoffering, ontbering, onverschrokkenheid tegenover de dood, dapper en taai. Deze waarden blonken als goud in de doeningen onzer Jongens. Beziel met een onverstoortbaar ideaal, trokken zij ten strijde om hun droombeeld te verdedigen en te bereiken.

Dat droombeeld ontloek in hun geest bij het herdenken van hetgeen, tien jaar geleden, hun vaders — en voor sommigen — zij zelf, beleefd hadden.

Zij dachten aan de **Brabantse Omwenteling**, vonden er veel gelijks in met de toestand van toen en heden, o.m. onverdraagzaamheid van keizer Jozef II, en trokken te velde met dezelfde leuze: *pro aris et focis*, voor outer en heerd. Hun leger heetten zij, gelijk in 1789, *armée belgeque*; hun wapenrusting was ongeveer dezelfde; zij voerden de naam van **Patr.otten**, zoals hun voorvaders, 't Is niet te verwonderen; daar menig patriot van Heintje van der Noot nog streed in 't leger van Van Gansen. Betreurden zij niet de regering van de laatste keizer, Frans II, die aan het wijs bestuur van Maria-Theresia deed denken, en zochten zij niet zijn herstelling in te voeren?

Drie motieven kwamen bijzonder in het gedrang: **Vrijheid**, **Godsdienst**, **Familie**.

De Kempenaars leefden vrij in hun bossen en velden, verfoelden de politiek van de overweldiger en verdroegen de dwangmaatregelen niet waarmede men hen aan een vreemde mogendheid wilde kelenen. Vrijheid wensten zij. Weliswaar zwetsten de Fransen met de vrijheid, maar vrijheid bestond er niet. Onze Jongens verlangden de vrijheid gelijk zij haar gekend hadden onder de keizers Leopold II en Frans II van Oostenrijk, wat zij meermaals uitten door te roepen: Vive l'Empereur! De grote betekenis van de opstand lag dus in de slagkreet: los van Frankrijk of de vrijheid en ontvoegding van het Vaderland.

Godsdienst. Zoals aan de vrijheid hielden de Patriotten sterk aan de godsdienst. Hun geloof, kloosters, kerken en bedienaars, werden vervolgd en verboden. Zullen zij dat blijven verdragen? Zullen zij dat, waarmede zij opgegroeid waren, laten vertrappelen? Het kon niet, het mocht niet. Hun geweten was gekwetst.

Familie, de haard, schenen in hun ogen het overheerlijk bestaan van hun aardse leven. De vijand kwam 't onbarmhartig storen. Hij rukte de vader uit het huisgezin, riep de kinderen tot een vreemde dienstplicht op, benam de levensmiddelen door de belastingen en door het opheffen van vee en landbouwvruchten bij de boeren. Familie en haard waren ontredderd. Het volk dat zo innig aan zijn huiskring verknocht was, kon met een vreemde innemenging niet aarden en opgaan.

De Patriotten wilden deze hoofdfactoren van het menselijk bestaan gerust en ongeschonden bewaren. Moesten zij er kost wat kost voor sterven, zij verkozen de dood boven de slavernij.

Sommige schrijvers leggen nadruk op de **conscriptie**, de dienstplicht, als zijnde de drijfveer van de Boerenkrijg. Wij ontkennen niet dat zij er heeft toe bijgedragen en de opstand verhaastte; maar wij betwisten dat zij de voornaamste oorzaak was. Het doel van de strijd onzer Jongens stond veel hoger. Daarbij de beweging was in wording vóór de wet op de conscriptie. Het staat ook vast dat vele ouderen, die niet dienstplichtig waren, de gelederen van de Jongens aanvulden.

Blonken zo de voornaamste mobielen van de opstand, de Patriotten brachten eisen naar voor. Na de dood van de schatbewaarder Th. Van Dijk, vond men in zijn brieven tas de volgende geacteerd: 1°) de herstelling van de geestelijkheid in haar bedieningen; 2°) afschaffing van de Franse dwingelandij; 3°) wederinvoering van de oude regeringsvorm; 4°) herbenoeming van de wettige overheden; 5°) lichting van

strijders tussen de vrijwilligers van 1790 en de dienstplichtigen van 1798 ; 6°) belasting der gemeenten met lasten overeenkomstig met hun inkomsten.

Wanneer wij die heldendaden, het doel van hun opstand de gematigde eisen overschouwen, verdienen dan onze Jongens dat misprijzen en die **oneerlijke beschuldigingen** waar mede de Fransen in al hun verslagen ze overladden ? Brigands, fanatickers, stropers, rebellen, bruten, scélérats, schurken, heetten ze in de rapporten. Wij weten wel dat tussen alle koren kaf is, de wapenrusting van het Belgisch leger alles behalve aangepast was aan een moderne strijd, dat er in oorlogstijd zaken gebeurd zijn die in vredestijd niet gewettigd waren, als een enkeling zich bezondigde aan ongeoorloofde feiten. Maar de grote massa bleef haar lijn-richting van zich dapper en eerlijk te gedragen, getrouw. Vele gevallen hebben wij in de bezettingen aangeletroffen die van edelmoechtheid getuigen. Neen, onze Jongens waren geen brigands, stropers, fanatickers; dan hadden zij hun geweten bezoeeld, en dat nooit.

Met de wraak der Fransen was het anders gesteld. Neem maar o.m. de gevechten van Herentals, Meerhout, Mol, Hasselt en de overwinnaar zal er zo wit niet uitkomen. Zijn verslagen waren doorgaans vervalst en overdreven om zijn eigen daden te verheffen.

De Fransen rakelden een **andere beschuldiging op**, gericht tegen de geestelijkheid. Zij was het «qui attisait le feu, c'étaient des fanatiques», dwepers. Wij geloven dat vele geestelijken de Jongens in hun strijden vergezelden en het eens met de bevelhebbers waren. Immers het afschaffen van de kloosters, de bedreiging van de ontvoering en het sluiten der kerken zullen wel enige priesters aangezet hebben het leger te vervoegen. Zij konden er trouwens een apostolaat uitoefenen, de krijgers aanmoedigen, de gewondsten verzorgen, de stervenden de H. Sacramenten toedienen. Vergeten wij niet dat de Jongens christen waren en naar geestelijken verlangden nu meer dan ooit, in deze akelige ogenblikken. De priesters stonden dus op hun plaats, doch daaruit besluiten dat zij het waren die de opstand uitgelokt en voorbereid hadden. Het leger aanvoerden, deze aantijging kan door geen enkel ernstig document gestaafd worden.

Trouwens, helgeen ons altijd is opgevallen, indien het Belgisch leger dan toch zo clerikaal in zijn leiding was, waarom traden er dan geen hoofdaalmoczeniers op, gelijk de

De Kempenaars leefden vrij in hun bossen en velden, verfoelden de politiek van de overweldiger en verdroegen de dwangmaatregelen niet waarmede men hen aan een vreemde mogendheid wilde ketenen. Vrijheid wensten zij. Weliswaar zwetsten de Fransen met de vrijheid, maar vrijheid bestond er niet. Onze Jongens verlangden de vrijheid gelijk zij haar gekend hadden onder de keizers Leopold II en Frans II van Oostenrijk, wat zij meermaals uitten door te roepen: Vive l'Empereur! De grote betekenis van de opstand lag dus in de slagkreet: los van Frankrijk of de vrijheid en ontvoegding van het Vaderland.

Godsdienst. Zoals aan de vrijheid hielden de Patriotten sterk aan de godsdienst. Hun geloof, kloosters, kerken en bedienaars, werden vervolgd en verboden. Zullen zij dat blijven verdragen? Zullen zij dat, waarmede zij opgegroeid waren, laten vertrappelen? Het kon niet, het mocht niet. Hun geweten was gekwetst.

Familie, de haard, schenen in hun ogen het overheerlijk bestaan van hun aardse leven. De vijand kwam 't onbarmhartig storen. Hij rukte de vader uit het huisgezin, riep de kinderen tot een vreemde dienstplicht op, benam de levensmiddelen door de belastingen en door het opcisen van vee en landbouwvruchten bij de boeren. Familie en haard waren ontredderd. Het volk dat zo innig aan zijn huiskring verknocht was, kon met een vreemde innemenging niet aarden en opgaan.

De Patriotten wilden deze hoofdfactoren van het menselijk bestaan gerust en ongeschonden bewaren. Moesten zij er kost wat kost voor sterven, zij verkozen de dood boven de slavernij.

Sommige schrijvers leggen nadruk op de **conscriptie**, de dienstplicht, als zijnde de drijfveer van de Boerenkrijg. Wij ontkennen niet dat zij er heeft toe bijgedragen en de opstand verhaastte; maar wij betwisten dat zij de voornaamste oorzaak was. Het doel van de strijd onzer Jongens stond veel hoger. Daarbij de beweging was in wording vóór de wet op de conscriptie. Het staat ook vast dat vele ouderen, die niet dienstplichtig waren, de gelederen van de Jongens aanvulden.

Blonken zo de voornaamste mobielen van de opstand, de Patriotten brachten eisen naar voor. Na de dood van de schatbewaarder Th. Van Dijck, vond men in zijn brieven tas de volgende geacteerd: 1°) de herstelling van de geestelijkheid in haar bedieningen; 2°) afschaffing van de Franse dwingelandij; 3°) wederinvoering van de oude regeringsvorm; 4°) herbenoeming van de wettige overheden; 5°) lichte van

strijders tussen de vrijwilligers van 1790 en de dienstplichtigen van 1798 ; 6°) belasting der gemeenten met lasten overeenkomstig met hun inkomsten.

Wanneer wij die heldendaden, het doel van hun opstand de gematigde eisen overschouwen, verdienen dan onze Jongens dat misprijzen en die oneerlijke beschuldigingen waar mede de Fransen in al hun verslagen ze overladen ? Brigands, fanatickers, stropers, rebellen, bruten, scélérats, schurken, heetten ze in de rapporten. Wij weten wel dat tussen alle koren kaf is, de wapenrusting van het Belgisch leger alles behalve aangepast was aan een moderne strijd, dat er in oorlogstijd zaken gebeurd zijn die in vredetijd niet gewettigd waren, als een enkeling zich bezondigde aan ongeoorloofde feiten. Maar de grote massa bleef haar lijnrichting van zich dapper en eerlijk te gedragen, getrouw. Vele gevallen hebben wij in de bezettingen aangetroffen die van edelmoedigheid getuigen. Neen, onze Jongens waren geen brigands, stropers, fanatickers; dan hadden zij hun geweten bezoodeld, en dat nooit.

Met de **wraak der Fransen** was het anders gesteld. Neem maar o.m. de gevechten van Herentals, Meerhout, Mol, Hasselt en de overwinnaar zal er zo wit niet uitkomen. Zijn verslagen waren doorgaans vervalst en overdreven om zijn eigen daden te verheffen.

De Fransen rakelden een **andere beschuldiging** op, gericht tegen de **geestelijkheid**. Zij was het «qui attisait le feu, c'étaient des fanatiques», dwepers. Wij geloven dat vele geestelijken de Jongens in hun strijden vergezelden en het eens met de bevelhebbers waren. Immers het afschaffen van de kloosters, de bedreiging van de ontvoering en het sluiten der kerken zullen wel enige priesters aangezet hebben het leger te vervoegen. Zij konden er trouwens een apostolaat uitoefenen, de krijgers aanmoedigen, de gekwetsten verzorgen, de stervenden de HH. Sacramenten toedienen. Vergeten wij niet dat de Jongens christen waren en naar geestelijken verlangden nu meer dan ooit, in deze akelige ogenblikken. De priesters stonden dus op hun plaats, doch daaruit besluiten dat zij het waren die de opstand uitgelokt en voorbereid hadden. Het leger aanvoerden, deze aantijging kan door geen enkel ernstig document gestaafd worden.

Trouwens, hetgeen ons altijd is opgevallen, indien het Belgisch leger dan toch zo clerikaal in zijn leiding was, waarom traden er dan geen hoofdaalmoczeniers op, gelijk de

abt Godfried Hermans van Tongerlo, in de Brabantse Omwenteling ?

Men heeft ook wel gesproken van «*armée catholique*» en «*godsdiensstige krijg*», zelfs de commandant van een compagnie in het kanton Ekeren, Beuckelaeris, noemde zich : «*commandant van het katholiek, apostoliek en rooms leger*». Het Belgisch leger was het werkelijk door zijn deelnemers, meest allen overtuigde gelovigen. Een voorbehoud zou kunnen gemaakt worden wat het doeleinde betreft waar de geestelijke belangen een aanzienlijke plaats innamen, maar niet alles uitmaakten. Naast de Godsdienst en de Kerk stonden ook het land en vrijheid, de haard en de familie in 't vooruitzicht van een herstelling.

Een ander aspect van de opstand ligt in de benaming. Wij vinden vier benamingen in de documenten terug: 1° *révolte de brumaire an VII* (October en November 1798); 2° *Brigands*; 3° *armée belge* en 4° *Patriotten* (naar de Brabantse Omwenteling). Wij hebben ze meermaals in deze navorsingen gebruikt. J. F. Van der Straelen, in zijn *Kronijk van Antwerpen* noemt in 't jaar 1798-1799 onze *Jongens Boeren* in tegenstelling van de Franse benaming *Brigands*. De betiteling *Boerenkrijg* meest in de 19^e eeuw en nu nog gebruikt vinden wij onvolledig. Wil men de benaming uitstrekken tot 'n landelijke bevolking, zo ontbreekt er toch nog iets. Het waren niet enkel landbouwers, maar ook ambachtslieden, wevers, bedienden, dienstplichtigen uit de steden, zelfs enigen die in 1789-1790 onder de Staten gediend hadden, en kleine burgers, die de rangen van het leger aanvulden. Beduidt het woord een tegenstelling van de platelandse bevolking met de stedelijke, dan hadden wij nog een treffender uitdrukking gewenst, b.v. *landelijk verzet*, *volksopstand*; *volkskrijg* van 1798.

Wat de benaming «*Jongens*» aangaat, verstaan wij daardoor «*soldaten*», gelijk men nu nog de dienstplichtigen gemeedelijk «*onze jongens*» heet.

Meermaals komt ook de naam «*Vendeëers*» voor. Is deze betiteling te rechtvaardigen wat de godsdienstzin, de opstand en de heldhaftigheid van de strijders aangaat, zij is doorgaans niet van toepassing op de actie die verschillend voorkomt. De Franse *Vendeëers*, alhoewel koningsgezinden; vervreemdden zich niet van de gelijkheidsgeest der Republiek. Zij hadden aan hun hoofd meestal edelen en geëfende bevelhebbers : Charette, d'Elbée, Bonchamp; La

Rochejaquelin, en onteerden hun strijd door plunderen en vernielen. Hun leger telde ten minste 80.000 man en behaalde enige keren de zege. Waar vindt gij dat bij de Belgen?

Tenslotte zouden wij een vergelijking willen maken, misschien wel wat oud en romantisch, met de bergengte der Thermopylen (Défilé des Thermopyles) in Thessalië in Griekenland (490-480 j. vóór Christus). De bevelhebber Leonidas zocht het sterk leger van Xerxes met zijn 300 Spartanen tegen te houden, gelijk de weinig talrijke Patriotten tegen het machtig leger der Fransen oprukten. Xerxes schreef aan Leonidas: Geef uw wapens af. Leonidas antwoordde: Kom ze halen. Xerxes overwon de Spartanen op de aanduiding van een verrader Ephialte, die een omweg om de berg Anopee aanwees, langswaar de Persen gemakkelijker de Spartanen konden aanvallen en verslaan. Juist hetzelfde viel voor te Hasselt met de verrader Nicolaas Claes, die aan de Fransen de poort van St. Truiden aanduidde, waar zij de aftocht van de Patriotten konden versperren, hen gevangen nemen of doden.

Laat ons sluiten met de wederlegging van een verwijt dat men wel eens de opstand van het jaar VII heeft aangewreven. Deze opstand was niet gerechtigd; de Belgen moesten gehoorzamen en mochten zich niet tegen het wettig gezag verzetten. Zo oordeelden enige fransgezinde burgers van dien tijd en nu nog sommige beknibbelaars. Alhoewel wij van de rechtmatigheid van de strijd overtuigd waren, nochtans een voorbehoud en onderscheid makend tussen principieel en opportunistisch, tenminste in vergelijking met onze tijden, verkozen wij meer gezag aan onze gedachten te geven door bevoegde personen te raadplegen. Magister Kanunnik Jansen, professor aan de Hogeschool te Leuven, een befaamde meester in de moraaltheologie, aan wie wij de opwerping voorlegden, was zo vriendelijk ons een afdoende oplossing te laten geworden, waarvoor wij hem onze eerbiedige dank betuigen.

Ziehier zijn antwoord :

Zeer Eerwaarde Heer Kanunnik,

Ik meen dat er geen twijfel kan bestaan aangaande de rechtmatigheid en de geoorloofdheid van de opstand van onze boeren tegen het Frans bewind.

De kwestie of het Frans bewind regelmatig was in zijn oorsprong, mag buiten beschouwing gelaten worden. Toegegeven dat het gezag over ons land door Frankrijk rechtmatig verworven was, is de kwestie van de rechtmatigheid van de opstand niet opgelost. Ook een in zijn oorsprong rechtmatig gezag kan van zijn macht zulk misbruik maken dat het zijn recht op gehoorzaamheid verbeurt, en weerstand, zelfs met geweld en wapens, gerechtigd is. Als namelijk de verdrukking groot is, het gezag voortdurend de rechten van het individu en van de kerk krenkt in gewichtige zaken, passieve weerstand en andere verweermiddelen ondoelmatig blijken, is actieve gewelddadige weerstand zeker geoorloofd. De stelling wordt vrij algemeen door de moraalphilosophen en theologen aangenomen. Ik zou hier hele bladzijden teksten van de meest vooraanstaande moralisten kunnen aanhalen, maar dat zal wel overbodig zijn. Ik citeer enkel St. Thomas 2a 2ae q. 69, a. 4: «Sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere... malis principibus» en q. 42, a. 2, ad 3: «Regimen tyranicum non est justum... et ideo perturbatio hujus regiminis non habet rationem seductionis». In dezelfde zin ongeveer spraken Cajetanus, Suarez, Belarminus, Lessius, en onder de modernen Balme, Kard. Zigliara, Lehmkuhl, Neldin, Meyer, Catrain, om enkel de meest vooraanstaande moralisten te noemen. En officiële uitspraken van het kerkelijk leergezag bevestigen deze mening. Het 5de provinciaal Concilie van Mechelen, gehouden in 1937 (Acta et decreta n. 22, zegt) «In casu extraordinario, si certa jura civium vel Ecclesiae aperte violentur ab illis qui potestatem detinent, civibus licet non modo legibus injustis obedientiam denegare, sed et active imo vi armorum resistere», en Pius XI in zijn brief aan de bisschoppen van Mexico, 28 Maart 1937: «Si quando potestates ipsae justitiam et veritatem manifeste impugnent, quae ut vel fundamenta auctoritatis evertant, non videri cur improbari debent cives illi, qui in unum coalescant ad tuendos semet ipsos nationemque servandam». Geen twijfel dus dat de opstand tegen erg machtsmisbruik en krenking van de essentiële rechten van de persoon en van de kerk geoorloofd is. Zoals het individu zich mag verdedigen tegen onrechtmatige aanslagen op zijn essentiële rechten, zo heeft ook de gemeenschap het recht zich te verzetten tegen aanslagen op de essentiële rechten en goederen. Onder die essentiële rechten is zeker het recht om de ware godsdienst te beoefenen. En zonder te spreken van andere rechtskrenkingen, werd toch zeker het recht van de katholieke gods-

dienst te beoefenen door het Frans bewind gekrenkt en met de voeten getreden. Onze Boeren hadden het recht zich daartegen te verzetten, ook omdat alle andere middelen ondoelmatig waren, door geweld en met de wapens. Hun strijd «voor outer en heerd» was ten volle gerechtvaardigd.

Ik hoop, Zeer Eerwaarde Heer Kanunnik, dat ik daarmee uw bezwaren opgelost heb en U tot het besluit zal komen dat «onze Jongens» het recht hadden tegen de Franse rechtsverkrachters op te staan».

Aanvaard, Zeer Eerwaarde Heer Kanunnik, de verzekering van mijn bijzondere hoogachting.

A. Jansen.

BESLUIT

Hulde

De waarde van een daad wordt gewogen naar het inzicht en het handelen van het individu dat ze pleegt. De uitslag ervan blijft van minder betekenis voor haar schoonheid. Het doel en het bedrijf overheersen alles. Na het stellen van dit principieel vragen wij ons af : Welk was het inzicht van de Patriotten ?

Gij hebt het ruimschoots uit deze verhandeling kunnen waarnemen. Zij offerden zich belangloos op en dorsten vrank en onbevangen voor de onafhankelijkheid van hun land, voor de verdediging van vrijheid, van godsdienst en familie, voor outer en heerd, tegen een machtige en onge-rechtigde verdrukking, uitkomen.

Hoe hebben zij gehandeld ? Zij kantten zich eensgezind tegen een stolselmatige dwingelandij, luisterden naar hun geweten en gaven hun leven ten beste voor het terugkrijgen van de vrijheid en de herovering van de afgeschafte wettige gebruiken van Land, Kerk, en Huiskring.

Hun poging groeide dan ook uit tot een waar epos van helden en martelaars. Trouwens, zij die vochten en sneu-velden voor de stralende symbolen van hun gerechtigde liefde, verdienen ten volle deze roemwaardige titels. Hoe verre stonden ze boven degenen die bedaard het hoofd bukten onder het vreemde juk en met de vijand heulden !

Een zeer loffelijk nationaal gevoelen en een sterke ge-hechtheid aan het geloof der vaderen beïnvloedden, in de eenvoudigheid van hun volksgemoed, het edelmoedig strij-den van de Patriotten. Hun zelfopofferend optreden stelt een voorbeeld voor de toekomst.

Het spijt ons te moeten bevestigen dat hun mislukking, voor een zeker deel te wijten is aan de onvoldoende steun die zij genoten. En hier liggen 'n les en 'n verwittiging voor de huidige tijden. Indien de burgerij in 1798, nogmaals zo in 1798, degenen die voor reïne onafhankelijkheid en voor de vrijwaring van alle ongerechtigheid strijden, niet onder-steunt, en van haar egoïstische begrippen niet afziet, zal zij als slachtoffer van haar onverschilligheid en onzijdig-hed vallen. De geest van zelfopoffering van de Jongens voor Land, Outer en Heerd, moet zij aannemen; wil zij aan de vernietiging ontsnappen.

Laat ons dan eerbiedig buigen voor zulke helden en martelaars ! Laat ons hun lofwaardige daden huldigen en nooit vergeten ! Onthouden allen, en vooral de jongeren, de lessen van opoffering en onbaatzuchtigheid, zelfstandigheid en getrouwheid, moed en dapperheid, die de Jongens in al hun bewegingen krachtadig voorhielden ! Beninnen wij de Kempische grond met hun kostbaar bloed gedrenkt ! Blijven wij hun dankbaar voor de rechtvaardige krijg die zij onverschrokken met de verdrukker aanbonden ! Zij stonden in hun recht ! Hun strijd was heilig ! **Vitis honos !** Eeuwige eer zij dan aan onze kloeke Boeren, die dapper streden en roemvol stierven voor Vrijheid en Huisgezin, God en Vaderland !

Antwerpen, 13 Mei 1948.

Turnhout, 20 Mei 1948.

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	5
Literatuur - Bibliographie	6
Inleiding. - Tijdgeest. Nationale gebeurtenissen van 1789 tot 1799	8
I. Aanleiding tot de opstand. Oorzaken	11
II. Gevolgen van de dwingelandij. Opstand. Organisatie van de «Armée belge» in de strijd	15
III. De voornaamste leiders in de Kempen	19
IV. Middenpunten van lokale bezettingen. Krijgswegingen	22
V. Turnhout en Pieter Corbeels	26
VI. Betekenis van de Belgische volksoorlog. Bedenkingen	31
Besluit	38